

BARTOSZ TRĘBACZ

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Papieskiego im. Jana Pawła II w Krakowie
<https://orcid.org/0000-0003-4053-6646>

Apokaliptyczny Smok Symbolika i jej znaczenie (Ap 12,2-7)

1. Smok jako „inny znak” na niebie (Ap 12,3) – 2. Siedem głów – 3. Dziesięć rogów –
4. Siedem diademów – 5. Ogon zmiatający gwiazdy

Apokalipsa św. Jana posługuje się różnymi obrazami, symbolami. Dla czytelników z I w. po Chrystusie te obrazy były znane i rozumiane. Dla nas te obrazy nie są już tak łatwe do rozumienia. Wśród wielu różnych obrazów, autor Apokalipsy posługuje się wizją Smoka, który posiada różne atrybuty. Warto więc przeprowadzić analizę, w której spróbujemy odczytać znaczenie tego obrazu dla nas.

Termin „smok” w Nowym Testamencie występuje wyłącznie w Apokalipsie św. Jana. W języku greckim jest określony jako δράκων (*drakon*). Co ciekawe, δράκων nie tylko oznacza wyłącznie smoka, ale też węża. Występuje on 13 razy w tej księdze¹. Język grecki posiada jeszcze jeden termin określający węża jako zwierzę: ὄφις. Jednak *Wielki słownik grecko-polski* podaje, że ὄφις może zostać użyty do wyrażenia się w sposób symboliczny o szatanie, jak to ma miejsce w przypadku Apokalipsy². Wyraz „smok” posiada wiele znaczeń. Może być rozumiany jako mityczny potwór, jak też być przedstawiony pod postacią zwykłego węża, jak

¹ Remigiusz Popowski. 1997. *Słownik grecko-polski Nowego Testamentu*. Warszawa, 145. Termin δράκων występuje 54 razy w całym Piśmie Świętym, natomiast w Nowym Testamencie jedynie w Apokalipsie (tylko 13 razy).

² *Tamże*, 452. Termin ὄφις występuje w Piśmie Świętym 54 razy, z czego w Starym Testamencie 40 razy, a w Nowym – 14.

zauważa K. Kościelniak. Jest także jednym z licznych określeń, za którymi ukrywa się szatan³. W języku greckim terminy *δράκων* (smok) i *ὄφις* (wąż) są tak do siebie zbliżone, że można je rozumieć jako synonimy określające jedno zwierzę. W starożytnej Grecji przedstawiano smoki jako olbrzymie węże⁴.

1. Smok jako „inny znak na niebie” (Ap 12,3)

Smok po raz pierwszy pojawia się w Ap 12,3 jako drugi wielki znak obok Niewiasty: „I inny znak się ukazał na niebie: Oto wielki Smok barwy ognia, mający siedem głów i dziesięć rogów – a na głowach jego siedem diademów”. Perykopa Ap 12,4 wspomina, że Smok posiada ogon, którym zmiotł trzecią część gwiazd. Choć Apokalipsa podaje dość dokładny opis monstrem, jeśli chodzi o ilość głów i rogów, a nawet barwę, to na podstawie tekstu nie można odtworzyć budowy jego ciała. Nie wiadomo, czy Smok posiadał jakiegokolwiek kończyny w rodzaju łap, czy przypominał budową olbrzymiego węża.

W Apokalipsie św. Jana Smok zostaje określony przymiotnikiem „wielki”. Nie tylko tym terminem zostaje podkreślony monsturalny rozmiar bestii, ale także jego niezwykła siła. Trzeba pamiętać, że zgodnie z wizją zawartą w Ap 12,4, Smok samym ogonem strąca trzecią część gwiazd z nieba. Również „wielki” wskazuje na ogromne znaczenie tego znaku. Jest on nie tylko przeciwieństwem innego wielkiego znaku, jakim była Niewiasta. Stoi w wyraźnej opozycji wobec niej. Smok jest znakiem siły zła, jaką jest szatan. Dowodzi on siłami ciemności, które toczą walkę z siłami dobra. Jest on także symbolem wzmożonej aktywności szatana. Działalność Złego ducha roztacza się zarówno w niebie, jak i na ziemi. Jest znakiem trwania czasów ostatecznych i zbliżającej się Paruzji⁵.

Barwa Smoka zostaje dokładnie opisana w Ap 12,3. Autor Apokalipsy określa ją jako ognistą lub czerwoną. Pierwszymi skojarzeniami, na jakie wskazuje ta barwa, są agresja i przemoc. Kolor ten doskonale odzwierciedla złowrogą naturę szatana. Szatan jest istotą złą, przeciwnikiem Boga. Stoi w opozycji do całego stworzenia, szczególnie zwraca się przeciw ludziom. Tym samym będąc wrogiem świata stworzonego i jego mieszkańców, jest wrogiem Stwórcy. W *Praktycznym*

³ Krzysztof Kościelniak. 2002. *Zło osobowe w Biblii, egzegetyczne, historyczne, religioznawcze i kulturowe aspekty demonologii biblijnej*. Kraków: Wydawnictwo M, 90–92.

⁴ Franz Kogler, Renate Egger-Wenzel, Michael Ernst. 2011. *Nowy leksykon biblijny*. Kielce: Jedność, 687.

⁵ Kazimierz Romaniuk, Augustyn Jankowski, Lech Stachowiak. 1999. *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*. T. II. Poznań – Kraków: Pallotinum, 636.

komentarzu opisano, że czerwona barwa Smoka reprezentuje żądzę przelania krwi. Barwa ta wyraża też ogień piekielny. Ów ogień nie tylko określa zło samo w sobie, ale także wieczną karę, upadek i śmierć⁶.

Konflikt i chęć przelania krwi kojarzą się z tematyką wojny, która najczęściej jest rozumiana jako konflikt zbrojny. Jej skutkami mogą być wielkie zniszczenia oraz masowa śmierć na polu walki. Apokalipsa ściśle wiąże kolor Smoka z tematyką wojenną. G. Ravasi zauważa, że barwa Smoka odpowiada barwie konia niosącego wojnę w Ap 6,4⁷. Należy zwrócić jednak uwagę na to, że konflikt jest jednym z elementów charakterystyki szatana. Tym, co odróżnia go wyraźnie od jeźdźca na czerwonym koniu, jest to, że wojna nie jest jego celem. Jest zarówno środkiem, jak i skutkiem jego działań. Co ciekawe, czerwień może niekoniecznie oznaczać naturalne ubarwienie Smoka, lecz krew ofiar szatana⁸. Wiktoryn z Petowium widział w czerwonej barwie potwora owoc działalności szatana na ziemi, a więc konflikty, wojny, a przez to wiele przelanej krwi niezliczonych istnień⁹. Istnieje jeszcze inny powód wyjaśniający kolor łusek czy skóry potwora z Ap 12,3. Czerwona barwa Smoka z Apokalipsy znajduje swoje źródła w mitologii mezopotamskiej. Babilońska bogini Tiamat, jako personifikacja słonych wód i chaosu, była przedstawiana niekiedy pod postacią wielkiego, czerwonego smoka¹⁰. Podobieństwo pomiędzy Smokiem a Tiamat było tak wielkie, że H. Gunkel był przekonany o oczywistej inspiracji dla biblijnego potwora¹¹. Co ciekawe, nie tylko ona jest przedstawiana w takiej postaci, jeśli chodzi o Mezopotamię. Takiej samej barwy było jej potomstwo, którym była grupa smoków babilońskich¹². Barwa Smoka to nie tylko podkreślenie jego agresywności i chęci przelania krwi; być może jego korzeni należy szukać w mitologii innej cywilizacji.

---

⁶ *Tamże*, 638.

⁷ Gianfranco Ravasi. 2002. *Apokalipsa*. Kielce: Jedność, 104.

⁸ *Tamże*.

⁹ William Weinrich. 2005. *Revelation* (ACCS, XII). Illinois: Inter Varsity Press, 177.

¹⁰ Piotr Ostasński. 2005. *Objawienie Jezusa Chrystusa, praktyczny komentarz do Apokalipsy*. Ząbki: Apostolicum, 223.

¹¹ Robert Henry Charles. 1920. *A Critical and Exegetical Commentary on the Revelation of St. John*. T. I. Edinburgh: T&T Clark, 311.

¹² Kogler, Egger-Wenzel, Ernst. 2011. *Nowy leksykon biblijny*, 687.

2. Siedem głów

Inną cechą charakterystyczną Smoka z Apokalipsy są jego głowy. Monstrum posiada nie jedną, a siedem głów, które podkreślają jego monsturalny i demoniczny wygląd. Wiele głów stanowi oznakę sprytu oraz przebiegłość upadłego anioła, znacznie przewyższającą ludzką. Apokaliptyczny Smok nie jest jedynym potworem w Piśmie Świętym, które posiada więcej niż jedną głowę. Inną podobną bestią był Lewiatan, szczególnie ten przedstawiony w Ps 74,14. Lewiatan był uważany za morskiego potwora, ucieleśnienie wrogich sił, które walczyły z Jahwe¹³. Podobieństwo między dwoma biblijnymi bestiami na tym się nie kończy. W postaci smoka F. Sieg widzi analogię do Lewiatana, nie tylko biorąc pod uwagę przerażający wygląd. Szatan jest również podobny do morskiego potwora pod względem agresji i chęci rzucenia wyzwania Bogu¹⁴. To, co wyraźnie go wyróżnia, jest jego inteligencja i przebiegłość, znacznie różniąca się i przewyższająca zwierzęcość Lewiatana.

W opisie smoka pojawia się liczba siedem. W Piśmie Świętym liczba siedem jest jedną z najważniejszych. Posiada bardzo bogatą symbolikę. *Słownik symboliki biblijnej* podaje, że „siedem” to suma liczb trzy i cztery, oznacza doskonałość oraz pełnię¹⁵. W samej Księdze Kapłańskiej liczba siedem pojawia się ponad czterdzieści razy. „Siedem” zajmowała bardzo poczesne miejsce w życiu religijnym Izraelitów, zwłaszcza w obowiązkach kapłanów. Liczba ta określała, ile razy musiał wykonywać kapłan swoją powinność względem Boga, chociażby siedmiokrotne pokropienie krwią Zasłony Namiotu Spotkania (por. Kpl 4,17). „Siedem” kojarzono także z ustalonym porządkiem świata, takim jak zjawiska występujące w przyrodzie. Do takich zjawisk zalicza się podział tygodnia na siedem dni¹⁶. Doskonale to pokazuje Księga Rodzaju, w której przez sześć dni Bóg stwarzał świat, a w siódmym odpoczął (por. Rdz 1,1–2,3).

Symbolika liczby głów apokaliptycznego Smoka jest jeszcze szerzej interpretowana. Tak jak Smok z Apokalipsy jest wielkim znakiem, jak Niewiasta, tak jego głowy są przeciwieństwem atrybutów sił dobra. Przykładowo: stanowią przeciwwagę dla siedmiu Duchów (por. Ap 2,1; 4,5). Autor Apokalipsy w opisie po-

¹³ Bogdan Szczepanowicz, Antoni Mrozek. 2007. *Atlas zwierząt biblijnych – miejsce w Biblii i symbolika*. Kraków: WAM, 234–235.

¹⁴ Franciszek Sieg. 1987. „Niewiasta” i „Syn” w *Apokalipsie św. Jana 12*. Warszawa: Wydział Teologiczny Towarzystwa Jezusowego „Bobolanum”, 120.

¹⁵ Leland Ryken, James C. Wilhoit, Temper Longmann III. 2003. *Słownik symboliki biblijnej*. Warszawa: Vocatio, 904–905.

¹⁶ Manfred Lurker. 1989. *Słownik obrazów i symboli biblijnych*. Poznań: Pallotinum, 212.

twora posługując się liczbą siedem, używa jej do podkreślenia złej natury i mocy upadłego ducha. Szatan zostaje przedstawiony jako personifikacja antytezy świętości i dobra. Trzeba pamiętać, że świętość w Piśmie Świętym, a zwłaszcza w Starym Testamencie, znaczyła, że ktoś lub coś jest własnością Jahwe. Szatan, będąc aniołem odrzuconym przez Boga poprzez swój bunt i wolny wybór, całkowicie jest oddalony od swojego Stwórcy.

Apokaliptyczny Smok, oprócz bycia istotą jedyną w swoim rodzaju, może być także rozumiany jako zbiorowość sił zła i przemocy. W głowach zauważono także odniesienie do siedmiu wzgórz starożytnego Rzymu, traktowanego jako wroga siła przeciwko Ludowi Bożemu¹⁷. Związek Rzymu z głowami Smoka był niekiedy tak wielki i oczywisty dla niektórych badaczy Pisma Świętego, że łączyli je z konkretnymi cesarzami Imperium Rzymskiego, jak Galbą czy Neronem¹⁸. Jak zauważa A. Jankowski, za monstrum stoi nie tylko jedna osoba, jaką jest szatan, ale także zbiorowość demonicznych sił zła¹⁹. Szatan jest naturalnie samozwańczym, ale mimo to wodzem sił zła. W Apokalipsie najchętniej działa poprzez swoje służki. Owo jednoczesne działanie zostaje wyrażone poprzez Bestię z morza i ziemi. Reprezentuje on zgubną moc grzechu, która niszczy więź między ludźmi a Bogiem. W. Kopaliński widzi w głowach Smoka załączek do powstania nauki Kościoła o siedmiu grzechach głównych²⁰.

Paradoksalnie to w głowach Smoka należy upatrywać jego słabość. W Ps 74 momentem pokonania przez Jahwe Lewiatana było zmiżdżenie jego głów (por. Ps 74,14). Był to definitywny sposób złamania potęgi potwora, a przez to jego uśmiercenie²¹. Jest to zapewne odniesienie do losu węża, a przez to szatana w Księdze Rodzaju (por. Rdz 3,15).

3. Dziesięć rogów

Potwór posiada oprócz licznych głów także rogi. Stanowią one przyozdobienie głowy. Warto zauważyć, że ich liczba wynosi dziesięć. Kontrastuje ona z siedmio-

¹⁷ Aleksander Mień. 2000. *Apokalipsa – komentarz*. Kraków: Wydawnictwo M, 100.

¹⁸ Judith Kovacs, Christopher Rowland. 2004. *Revelation. The Apocalypse of Jesus Christ* (Blackwell Bible Commentaries). Oxford: Wiley-Blackwell, 141.

¹⁹ Augustyn Jankowski. 1959. *Apokalipsa świętego Jana. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* (PŚNT, XII). Poznań: Pallotinum, 207.

²⁰ Władysław Kopaliński. 1999. *Słownik symboli*. Warszawa: PWN, 393.

²¹ David Toshio Tsumura. 2015. „The Creation Motif in Psalm 74:12-14? A Reappraisal of the Theory of Dragon Myth”. *JBL* 134: 552–553.

ma głowami. Niezgodność liczby rogów z liczbą głów stanowi przykład precyzyjnego wyrażania się autora Apokalipsy. Skoro „siedem” oznacza pełnię i doskonałość, to w przypadku dziesięciu rogów mamy do czynienia z niedoskonałością, czymś niepełnym. Smok nie jest w żadnym wypadku równym przeciwnikiem Boga ani bytem Mu podobnym. Szatan jest istotą o ogromnej mocy, ale błędnie ona w porównaniu z tą, posiadaną przez Stwórcę. Rogi Smoka, tak jak lby, również stanowią przeciwwagę dla innej osoby. Rogaty smok stoi w opozycji do Baranka (por. Ap 5,6). Baranek posiada siedem rogów. Jego moc jest zatem pełna, nie ma w niej skończoności i żadnego ograniczenia. Siła szatana jest skończona i nie stanowi wyzwania względem mocy Syna Bożego²².

Źródła dziesięciu rogów i ich znaczenia symbolicznego należy szukać w Starym Testamencie – w wizjach o zabarwieniu apokaliptycznym, które zawarte są w Księdze Daniela. U Daniela pojawia się postać czwartej bestii, która posiada dokładnie taką samą liczbę rogów co smok (por. Dn 7,7). Rogi w przypadku bestii z Księgi Daniela to nie tylko moc, ale i liczba wrogich sił zagrażających ludowi Izraela. Niektórzy egzegeci dopatrują się w symbolice czwartej bestii imperium Aleksandra Wielkiego i jego następców. Do takich spadkobierców Aleksandra należy zaliczyć dynastię Seleucydów. Na dowód tego możemy przywołać okoliczność, że mały róg z wersetu Dn 7,14 jest interpretowany jako postać króla Antiocha IV Epifanesa²³.

W Apokalipsie można zaobserwować także nagromadzenie sił wrogich dobru. Autor Apokalipsy nadaje im konkretne znaczenie. Według J.K. Pytla duża ilość rogów wskazuje na wzmożoną aktywność zebranych sił zła, próbujących zaatakować Kościół²⁴. Do takich należały kraje pogańskie i ich kultury bałwochwalcze. W starożytności pogańskie bóstwa niekiedy przedstawiano z rogami na głowach. Wykorzystywano również je w innych celach, np. z rogów zwierząt składano ofiary w trakcie przeprowadzania obrzędów kultycznych²⁵. Wrogie siły można zatem potraktować jako ludzi, którzy pokłonili się przed szatanem albo zostali zwiedzeni przez niego.

Skoro rogi w znaczeniu symbolicznym oznaczają moc i potęgę, a ich liczba stanowi o jej potencjale i skali, to szatan jako Smok jest bardzo możliwym bytem.

²² Joanna Nowińska. 2006. *Motyw wojny dobra ze złem w Apokalipsie św. Jana*. Warszawa: Vocatio, 183.

²³ Józef Homerski. 2008. *Księga Daniela. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – ekskursy* (PŚST, XI-2). Poznań: Pallotinum, 120.

²⁴ Jan Kanty Pytel. 2008. *Apokalipsa świętego Jana Apostoła. Przekład z języka greckiego i komentarz*, Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 89.

²⁵ Kopański. 1999. *Słownik symboli*, 359.

Jak zauważa Jan Paweł II, duża ilość rogów zdobiących głowę Smoka podkreśla niezwykłą siłę szatana. Jest to niszczycielska moc niosąca zagładę, która oparta jest nie na wielkości mocy dobra, ale zła i chaosu²⁶. Wielkość mocy szatana należałoby zatem upatrywać wyłącznie w czynieniu zła i zniszczenia. Paradoksalnie pokazana jest tu ograniczoność możliwości Smoka. Potrafi on bowiem czynić tylko zło, wszystkie jego akty i działania prowadzą do szerzenia zła i grzechu na świecie. Nie ma w nich żadnego dobra czy świętości.

4. Siedem diademów

Smok posiada siedem diademów, które są atrybutami władzy i królewskości. Ukoronowane głowy smoka wskazują na to, że mamy do czynienia z monarchą²⁷, władcą sił zła. D.E. Aune zauważył w diademach nie tylko aspekt królewskości, ale także wpływy obcej dla Izraela kultury. Wprawdzie władcy wielu państw, w tym Izraela, nosili na głowach diademy, to Aune w swojej interpretacji łączy je z postaciami perskich królów, a nawet kapłanów²⁸, przez to symbolika diademów doskonale łączy się z głowami Smoka, jeśli przyjmie się, że symbolizują siły zła i wrogie mocarstwa. Również diademy stanowią wyraźną antytezę do tych na głowie Chrystusa, górującego nad innymi władcami i królami (por. Ap 19,12). Smokowi nikt takiej władzy nie nadał. Jest on samozwańczym monarchą, który uzurpuje sobie władzę, która mu się nie należy. Motyw szatana jako władcy nie jest wyłącznie przedstawiony w Apokalipsie Jana. Panowanie Złego ducha zostało wspomniane i przedstawione w Ewangelii św. Jana, gdzie tytułowany jest on księciem lub władcą tego świata (por. J 12,31).

Warto również przytoczyć, że nie tylko Smok i bestie z Księgi Daniela są jedynymi siłami zła, przedstawianymi pod postacią groźnych zwierząt. W Starym Testamencie za pomocą symbolicznych potworów przedstawiano wrogich Izraelowi władców państw²⁹. Taki stan rzeczy wiąże się z hebrajskim rzeczownikiem *tannīn*. Słowo to najczęściej oznacza straszliwego i nieraz ogromnych rozmiarów morskiego potwora; szczególnie takiego, który usiłował walczyć z Bogiem. Do tego rodzaju stworzeń należeli Rahab czy Lewiatan. *Tannīn* również ma inne znaczenie, nie tyl-

²⁶ Jan Paweł II. 2005. *Jan Paweł II rozważa: Apokalipsa św. Jana*. Warszawa: Rosikon Press, 91.

²⁷ Edmondo Lupieri. 2006. *A Commentary on the Apocalypse of John*. Cambridge: Eerdmans, 191.

²⁸ David Edward Aune. 1988. *Revelation 6–16* (WBC, 52B). Nashville: Zondervan Academic, 685.

²⁹ Fritz Rienecker, Gerhard Meier, *Leksykon biblijny*. 2001. Warszawa, 748.

ko wskazujące na rodzaj czy gatunek morskich bestii. Może oznaczać także groźne zwierzę w postaci węża, smoka lub krokodyla³⁰. Drugie stworzenie z powyższego ciągu znaczeń jest szczególnie interesujące. Odpowiednikiem hebrajskiego *tannin* jest właśnie grecki wyraz *δράκων*. W Starym Testamencie mianem smoka określano poszczególnych władców państw, szczególnie wrogich Izraelowi. W Ez 29,3 faraon zostaje określony jako smok lub krokodyl³¹. W wersecie tym zostaje podkreślona władza faraona, jak i potęga jego państwa, Egiptu. Faraon jako krokodyl nazwany jest wielkim (por. Ez 29,3). Również Nabuchodonozor w Jr 51,34 zostaje porównany do smoka³². Władca mezopotamski miał ponoć sływać ze swojego sprytu i zmysłu taktycznego, gdy podbijał inne kraje. Oprócz porównywania królów i władców wrogich państw Izraelowi, pod mitycznymi potworami kryły się same imperia. Pod potworem Rahab rozumiano potęgę państwa egipskiego³³.

5. Ogon zmiatający gwiazdy

Smok rzuca wyzwanie samym niebiosom i próbuje swoich sił przeciw nim: „A ogon jego zmiata trzecią część gwiazd nieba: i rzucił je na ziemię” (Ap 12,4). Co zaskakujące, kończyną, jaką smok posługuje w ataku, jest ogon, pomimo tego, że posiada siedem głów z zapewne straszliwymi kłami. Sama siła szczęk powinna wystarczyć w wyrządzeniu szkód. Wybór ogona odnosi się do korzeni starotestamentalnych, zwłaszcza do Księgi Hioba. Autor Apokalipsy zdaje się wzorować na postaciach dwóch biblijnych potworów: Behemota i Lewiatana. Paradoksalnie to tej pierwszej wymienionej bestii należy przypisać genezę ataku ogonem³⁴. A. Mień zauważa, że siła tych starotestamentalnych potworów tkwiła w biodrach, które łączyły się z ogonem³⁵. Moc bioder zostaje podkreślona w obrazie Behemota w Hi 40,16-17: „Oto jego siła jest w biodrach (...). Ogonem wywija jak cedrem, ścięgnięta ud jego silnie powiązane”. L.L. Thompson znajduje jeszcze inne wyjaśnienie ogona. Zauważa on, że istoty zła, które pojawiają się w Apokalipsie, posiadają je

³⁰ Bogdan Zbroja. 2000. *Znaczenie terminów własnych Apokalipsy św. Jana dla jej teologii*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, 136–137.

³¹ Lurker. 1989. *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, 219.

³² Tomasz Jelonek. 2011. *Biblia a mity. O walce kosmicznej*. Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne, 49.

³³ Piotr Briks. 2005. „Smoki i potwory w Biblii hebrajskiej”. CTO 1: 47.

³⁴ Behemot jest według judaizmu monstrum związanym z ziemią, podczas gdy Lewiatan jest morskim potworem.

³⁵ Mień. 2000. *Apokalipsa – komentarz*, 101.

(por. Ap 9,10.9)³⁶. Według tej interpretacji, posiadanie ogona wskazywałoby na przynależność do sił zła.

Trzeba pamiętać, że Smok jest ukazany w wizji apokaliptycznej. Znak ten musi wywrzeć duże wrażenie na odbiorcy. Pokazuje także rzeczywistość zarówno kosmiczną, jak i duchową, w spektakularny sposób. Dlatego niebo jest atakowane przez olbrzymiego, wielogłowego potwora. Autor Apokalipsy nie tylko wyraźnie nawiązuje do potworów starotestamentalnych. Tworzy własny obraz gigantycznego monstrum będącego przeciwnikiem Boga. Smok nie walczy bezpośrednio z Bogiem, jak czyniły to w scenach kosmologicznych legendarne potwory. Rzuca jednak wyzwanie światu niebiańskiemu, skoro strąca swoim ogonem gwiazdy z nieba (por. Ap 12,4).

Niektórzy egzegeci interpretują gwiazdy jako anioły lub ludzi o słabej wierze³⁷. W Księdze Daniela pojawia się wizja strącenia wojsk niebiańskich przez kozła: „Wzniósł się on aż do wojska niebieskiego i strącił na ziemię część wojska oraz gwiazd, i podeptał je” (Dn 8,10). Jak zauważa M. Wojciechowski, motyw upadłych aniołów jako spadające gwiazdy pochodzi z apokaliptycznego apokryfu I Henocha³⁸. Apokryf jest o tyle istotny, że Azazel, przywódca upadłych aniołów, przybył do Raju wpierw jako spadająca gwiazda³⁹. Drugą możliwą interpretacją jest potraktowanie utraconych gwiazd jako ludzi o słabej wierze. Tacy osobnicy byłiby potraktowani jako ofiary diabelskich działań szatana, skuszeni przez niego i zwiedzeni. Przez wybór albo skłonienie do popełnienia grzechu obrazowo spadają z nieba – miejsca uprzywilejowanego i jedności z Panem Bogiem. P. Prigent przychyła się do interpretacji symbolu spadających gwiazd jako ludzi. Twierdzi, że Księga Daniela opisuje los wiernych Żydów, których porównuje do gwiazd na niebie (por. Dn 12,3)⁴⁰. Jednak, jak zauważa A. Jankowski, trudno wyobrazić sobie obraz ludzi spadających z nieba na ziemię. Dlatego interpretuje obraz strącenia gwiazd jako walkę ze światłością, siłami dobra i ustalonym porządkiem⁴¹. Można też zinterpretować gwiazdy jako upadek czy zniszczenie czegoś stałego i widocz-

---

³⁶ Leonard Thompson. 1997. *The Book of Revelation. Apocalypse and Empire*. Oxford: University Press, 77.

³⁷ Beata Urbanek. 2011. *Apokalipsa – Szczęśliwy, kto ją odczytuje*. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła, 61.

³⁸ Michał Wojciechowski. 2012. *Apokalipsa św. Jana – Objawienie a nie tajemnica* (Rozprawy i Studia Biblijne, 20). Częstochowa: Vocatio, 272.

³⁹ Margaret Barker. 2000. *The Revelation of Jesus Christ. Which God Gave to Him to Show His Servants What Must Soon Take Place (Revelation 1.1)*. Edinburgh: T&T Clark, 214.

⁴⁰ Pierre Prigent. 1986. *Spojrzenie na Apokalipsę*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 56.

⁴¹ Jankowski. 1959. *Apokalipsa świętego Jana*, 207.

nego w świecie przyrody. Gwiazdy może ujrzeć każdy, kto obserwuje nocne niebo. Widok gwiazd na niebie nie jest niczym szczególnym z perspektywy ludzi, tak samo jak słońce podczas dnia. Smok swoimi działaniami doprowadza do zachwiania równowagi w świecie kosmicznym, a więc także natury.

*

Smok jest bytem o spektakularnej mocy zniszczenia. Pycha i żądza władzy Złego ducha objawia się w tym, że ośmiela się zaatakować sferę niebieską. Część egzegetów podkreśla, że choć monstrum strąca gwiazdy, to nie jest to znaczący sukces. Głównym zamiarem jest atak na Niewiastę i Jej dziecko (por. Ap 12,4). Dlatego ze względu na prawdziwy cel szatana można mówić o jego pozornym sukcesie. Sam fakt poniesienia strat niebios świadczy o sile smoka, który jest w stanie zagrozić Bożemu porządkowi. Akt zniszczenia, jaki powoduje, ma wyraźnie wytyczoną granicę i nie jest w stanie realnie zagrozić siłom dobra⁴².

Smok jest najbardziej przerażającym wyobrażeniem szatana i jego w najwyższym stopniu aktywną formą działalności o wymiarze światowym i kosmicznym. Można go określić jako uosobienie lub personifikacja agresji i chęci zniszczenia wszechświata przez Złego ducha. Paradoksalnie w Ap 12,2-4 nie widać żadnej subtelności i przebiegłości w jego działaniach, nie licząc jednej z możliwych interpretacji, czyli spadających gwiazd z Ap 12,4. Smok może być postrzegany za dość prymitywny aspekt osobowości szatana i ukazuje jego ukrytą naturę. Autor Apokalipsy poprzez symbolikę barwy, rogów i diademów pokazuje aspekty wrogości, potęgi i królewskości szatana. Ponadto w ciekawy sposób demitologizuje motyw Lewiatana walczącego z Bogiem. Odchodzi od korzeni z kręgu wierzeń mezopotamskich, szczególnie tych o zabarwieniu kosmologicznym. Smok pozostaje stworzeniem bardzo potężnym, ale bytem skończonym i niedoskonałym. Jednocześnie Ewangelista nadaje nowy sens potworowi. Tak bardzo szatan nienawidzi Boga, że nie interesuje go skala zniszczeń, zarówno w świecie stworzonym przez Boga (strącenie gwiazd, uderzenie nimi w ziemię), jak i utraty życia wielu istnień ludzkich. Czyni wszystko, co w jego mocy, by ostatecznie zwyciężyć. Jednak jego zwycięstwo wszystkim wokół przynosi zniszczenie, stratę, a niektórym nawet śmierć.

---

⁴² Marek Karczewski. 2013. *Szatan w Apokalipsie św. Jana*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, 40.

*

Literatura

- Aune David Edward. 1988. *Revelation 6-16* (WBC, 52B). Nashville: Zondervan Academic.
- Barker Margaret. 2000. *The Revelation of Jesus Christ. Which God Gave to Him to Show His Servants What Must Soon Take Place (Revelation 1.1)*. Edinburgh: T&T Clark.
- Briks Piotr. 2005. „Smoki i potwory w Biblii hebrajskiej”. CTO 1: 45–60.
- Charles Robert Henry. 1920. *A Critical and Exegetical Commentary on the Revelation of St. John*. T. I. Edinburgh: T&T Clark.
- Homerski Józef. 2008. *Księga Daniela. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz – eskursy* (PŚST, XI-2). Poznań: Pallottinum.
- Jan Paweł II. 2005. *Jan Paweł II rozważa: Apokalipsa św. Jana*. Warszawa: Rosikon Press.
- Jankowski Augustyn. 1959. *Apokalipsa świętego Jana* (PŚNT, XII), Poznań: Pallottinum.
- Jelonek Tomasz. 1987. *Biblijna historia zbawienia*. Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne.
- Karczewski Marek. 2013. *Szatan w Apokalipsie św. Jana*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Kogler Franz, Wenzel-Egger Renate, Ernst Michael, Red. 2011. *Nowy leksykon biblijny*. Kielce: Jedność.
- Kopaliński Władysław. 1999. *Słownik symboli*. Warszawa: „Wiedza Powszechna”.
- Kościelniak Krzysztof. 2002. *Zło osobowe w Biblii, egzegetyczne, historyczne, religioznawcze i kulturowe aspekty demonologii biblijnej*. Kraków: Wydawnictwo „M”.
- Kovacs Judith, Rowland Christopher. 2004. *Revelation. The Apocalypse of Jesus Christ* (Blackwell Bible Commentaries). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Lupieri Edmondo. 2006. *A Commentary on the Apocalypse of John*. Cambridge; Eerdmans.
- Lurker Manfred. 1989. *Słownik obrazów i symboli biblijnych*. Tłum. Kazimierz Romaniuk. Poznań: Pallottinum.
- Mień Aleksander. 2000. *Apokalipsa – komentarz*. Kraków: Wydawnictwo „M”.
- Nowińska Joanna. 2006. *Motyw wojny dobra ze złem w Apokalipsie św. Jana*. Warszawa: Vocatio.

- Ostański Piotr. 2005. *Objawienie Jezusa Chrystusa. Praktyczny komentarz do Apokalipsy*. Ząbki: Apostolicum.
- Popowski Remigiusz. 1997. *Słownik grecko-polski Nowego Testamentu*. Warszawa: Vocatio.
- Prigent Pierre. 1986. *Spojrzenie przez Apokalipsę*. Tłum. Paula Sawicka. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Pytel Jan Kanty. 2008. *Apokalipsa świętego Jana Apostoła, Przekład z języka greckiego i komentarz*. Poznań: Księgarnia św. Wojciecha.
- Ravasi Gianfranco. 2002. *Apokalipsa*. Tłum. Krzysztof Stopa. Kielce: „Jedność”.
- Rienecker Fritz, Meier Gerhard. Red. 2001. *Leksykon biblijny*. Warszawa: Vocatio.
- Romaniuk Kazimierz, Jankowski Augustyn, Stachowiak Lech. Red. 1999. *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu*. T. II. Kraków: Tyniec Wydawnictwo Benedyktynów, Poznań: Pallottinum.
- Ryken Leland, Wilhoit James C., Longman Tremper III. 2003. *Słownik symboliki biblijnej*. Tłum. Z. Kościuk. Warszawa: Vocatio.
- Sieg Franciszek. 1987. „Niewiasta” i „Syn” w *Apokalipsie św. Jana 12*. Warszawa: Wydział Teologiczny Towarzystwa Jezusowego „Bobolanum”.
- Szczepanowicz Barbara, Mrozek Andrzej. 2007. *Atlas zwierząt biblijnych – miejsce w Biblii i symbolika*. Kraków: WAM.
- Thompson Leonard L. 1997. *The Book of Revelation. Apocalypse and Empire*. Oxford: University Press.
- Tsumura David Toshio. 2015. „The Creation Motif in Psalm 74:12-14 ? A Reappraisal of the Theory of Dragon Myth”. *JBL* 134 (3): 547–555.
- Weinrich William. 2005. *Revelation (ACCS, XII)*. Illinois: Inter Varsity Press.
- Urbanek Beata. 2011. *Apokalipsa – Szczęśliwy, kto ją odczytuje*. Częstochowa: Edycja Świętego Pawła.
- Wojciechowski Michał. 2012. *Apokalipsa św. Jana – Objawienie a nie tajemnica (Rozprawy i Studia Biblijne, 20)*. Częstochowa: Vocatio.
- Zbroja Bogdan. 2000. *Znaczenie terminów własnych Apokalipsy św. Jana dla jej teologii*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej.

*

Streszczenie. W Apokalipsie pojawia się wiele symboli o szerokim znaczeniu. Do takich należy Smok. Taką postać może przybrać szatan. Ta istota reprezentuje mnogość wrogich sił, przeciwstawiających się ludziom i Bogu. Liczba głów Smoka, a także rogów i diademów nie jest przypadkowa. Mają swoje ukryte znaczenie, nie tylko podkreślające

potęgę i agresję potwora. Znajdują swoje odniesienie w Starym Testamencie. Choć atrybuty wskazują na ogromną siłę, to jednocześnie pokazują słabość i skończoność stworzenia względem Boga. Autor Apokalipsy w obrazie Smoka inspirowany jest postacią Lewiatana, biblijnymi bestiami, a także potworami z innych kręgów religijnych. Tworzy przy tym własny obraz potwora.

Słowa kluczowe: Smok, Apokalipsa, głowy, rogi, diademy.

Abstract: Apocalyptic Dragon. Symbolism and its meaning (Rev 12:2-7). In the Book of Revelation there are many symbols with broad meaning. The dragon is one of them. He is also one of the forms taken by Satan. This being represents a plenitude of malevolent forces opposing humans and God. The number of the dragon's heads as well as horns and diadems is not accidental. They have their hidden meaning, not only emphasizing the might and aggression of the monster. They find their hidden meaning in the Old Testament as well. Although attributes indicate enormous strength, but at the same time they show weakness and finiteness in the creature in reference to God. The author of the Book of Revelation presenting the image of the dragon is inspired by the character of Leviathan, biblical beasts and monsters from other religious circles. At the same time, he creates his own image of a monster.

Keywords: The Dragon, Revelation, heads, horns, diadems.

